

O'ZBEK KULOLCHILIK SAN'ATIDA MILLIY AN'ANALAR VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Mirahmadova Ruhshonaxon Abdumalik qizi

Qo'qon davlat universiteti talabasi

Qo'qon davlat universiteti San'at va sport fakulteti Musiqa nazariyasi
fakedrasi Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi yo'nalishi v. b. dotsenti

Mamatqulov Rashidbek Ravshanbekovich

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek kulolchilik san'atining tarixiy rivojlanishi, milliy an'analari va zamonaviy yondashuvlari yoritiladi. Rishton, G'ijduvon va boshqa hududiy kulolchilik maktablarining o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi. Milliy naqshlar, ranglar uyg'unligi, sopol buyumlar shakli va bezaklarining badiiy ahamiyati ko'rib chiqiladi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va dizaynning kulolchilikka ta'siri hamda milliy merosni saqlash yo'llari bayon etiladi. Maqola talabalar, rassomlar, hunarmandlar va san'atshunoslar uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: kulolchilik, milliy an'analar, zamonaviy dizayn, keramika, milliy naqshlar, innovatsiya.

Kirish. O'zbek kulolchilik san'ati xalqimizning ko'p asrlik tarixi, madaniyati va badiiy tafakkurini o'zida mujassam etgan xalq amaliy bezak san'atining muhim turlaridan biridir. Qadim zamonlardan boshlab insonlar loydan turli idishlar, ro'zg'or buyumlari va bezak mahsulotlari yasab kelganlar. Vaqt o'tishi bilan ushbu hunar rivojlanib, yuksak badiiy mahorat va ijodiy yondashuvni talab qiladigan san'at turiga aylangan. O'zbekiston hududida kulolchilikning bir qancha o'ziga xos maktablari shakllangan. Rishton, G'ijduvon, Xorazm va Samarqand kulolchilik an'analari rang tanlovi, naqshlari, buyum shakllari va bezash usullari bilan ajralib turadi. Ushbu maktablar xalqimizning estetik qarashlari, urf-odatlar va tarixiy tajribasini namoyon etadi. Bugungi kunda milliy kulolchilik san'atini saqlash bilan birga, uni zamonaviy talablar asosida rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Yangi texnologiyalar, zamonaviy dizayn va raqamli imkoniyatlar kulolchilik mahsulotlarini yaratish hamda targ'ib qilishning yangi yo'llarini ochmoqda. Shu bilan birga, an'anaviy uslublarni saqlash va milliy o'ziga xoslikni yo'qotmaslik dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi o'zbek kulolchilik san'atidagi milliy an'analar va zamonaviy yondashuvlarni o'rganish, ularning o'zaro uyg'unligini tahlil qilish hamda sohani rivojlantirish istiqbollarini yoritishdan iborat.

Asosiy qism.

1. O'zbek kulolchilik san'atining milliy an'analari

Kulolchilik O'zbekiston xalq amaliy san'atining qadimiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, xalqning kundalik hayoti va madaniyati bilan chambarchas bog'liq

holda rivojlangan. Kulollar loyni tanlash, tayyorlash, buyumga shakl berish, quritish, pishirish va bezash jarayonlarida katta tajriba orttirganlar. Ushbu tajriba avloddan avlodga o‘tib, milliy hunarmandchilik an‘analarining shakllanishiga xizmat qilgan. O‘zbek kulolchiligida hududiy maktablarning o‘rni alohida ahamiyatga ega. Rishton kulolchilik maktabi ko‘k, moviy va feruza ranglar, nafis o‘simliksimon naqshlar hamda an‘anaviy sir berish usullari bilan mashhur. G‘ijduvon kulolchiligida esa yorqin ranglar, geometrik va o‘simliksimon naqshlarning o‘ziga xos uyg‘unligi kuzatiladi. Xorazm va Samarqand hududlarida ham o‘ziga xos shakl va bezak an‘analari rivojlangan. Milliy kulolchilikda naqshlar buyumning badiiy qiyofasini belgilovchi asosiy vositalardan biridir. Ular sopol buyumlarning shakli, o‘lchami va vazifasiga mos ravishda joylashtiriladi. Naqsh yaratishda ritm, simmetriya, mutanosiblik va ranglar uyg‘unligiga e‘tibor beriladi. Shu sababli kulol nafaqat hunarmand, balki rang va kompozitsiya qonuniyatlarini biladigan ijodkor ham hisoblanadi. Milliy an‘analarni saqlashda ustoz-shogirdlik tizimi katta ahamiyatga ega. Tajribali ustalar yosh hunarmandlarga loy bilan ishlash, shakl yaratish, naqsh chizish va buyumlarni pishirish sirlarini o‘rgatadilar. Bu jarayon kasbiy mahoratni rivojlantirish bilan birga, yosh avlodda milliy san‘atga hurmat va mas‘uliyat hissini ham shakllantiradi.

2. Kulolchilikda zamonaviy texnologiyalar va dizayn Hozirgi davrda kulolchilik san‘ati an‘anaviy hunarmandchilik bilan cheklanib qolmay, zamonaviy dizayn va texnologiyalar bilan ham rivojlanmoqda. Kulollar milliy naqshlar va qadimiy shakllardan foydalanish bilan birga, yangi kompozitsiyalar va zamonaviy bezak usullarini ham qo‘llamoqdalar. Natijada milliylik va yangilikni birlashtirgan turli badiiy mahsulotlar yaratilmoqda. Zamonaviy kulolchilikda buyumning tashqi ko‘rinishi bilan bir qatorda, uning amaliy vazifasi ham muhimdir. Milliy naqshlar bilan bezatilgan piyola, kosa, lagan va choynaklar kundalik foydalanish uchun ham, dekorativ maqsadlarda ham tayyorlanadi. Shuningdek, guldona, devor panellari, dekorativ haykalchalar va interyer bezaklari kulolchilikning badiiy imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Raqamli texnologiyalar kulolchilik mahsulotlarini loyihalashda yangi imkoniyatlarni yaratadi. Maxsus dasturlar yordamida buyum shakli, naqshlarning joylashuvi va ranglar uyg‘unligini oldindan rejalashtirish mumkin. Internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali hunarmandlar o‘z mahsulotlarini keng auditoriyaga namoyish etishlari va mijozlar bilan aloqa o‘rnatishlari mumkin. Shu bilan birga, texnologiyalardan foydalanishda milliy san‘atning o‘ziga xosligini saqlash muhimdir. Zamonaviy dizayn an‘anaviy naqshlarni shunchaki takrorlash emas, balki ularning badiiy xususiyatlarini anglagan holda yangi shakllarda talqin qilishni ham nazarda tutadi. Bunday yondashuv milliy kulolchilikning zamonaviy san‘at bilan uyg‘un rivojlanishiga yordam beradi.

3. Milliy an‘analar va zamonaviy yondashuvlarning uyg‘unligi

Milliy an‘analar va zamonaviy dizaynning uyg‘unligi o‘zbek kulolchilik san‘atining rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. An‘anaviy naqshlar, ranglar va shakllarni zamonaviy buyumlar bilan birlashtirish orqali yangi badiiy yechimlar yaratish mumkin. Masalan, milliy islmiy naqshlar bilan bezatilgan sodda

shakldagi guldonlar yoki zamonaviy interyerga moslashtirilgan sopol idishlar an'anaviylik va yangilik uyg'unligini namoyon etadi. Bunday mahsulotlarni yaratishda kompozitsiya, ranglar mutanosibligi va buyumning funksional xususiyatlari hisobga olinishi kerak. Ortiqcha bezaklardan foydalanish buyumning umumiy ko'rinishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli har bir bezak elementi buyum shakli va badiiy maqsadiga mos tanlanishi lozim. Zamonaviy kulolchilikda ekologik yondashuv ham muhim ahamiyat kasb etadi. Mahalliy xomashyodan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish chiqindilarini kamaytirish va energiya sarfini nazorat qilish sohaning barqaror rivojlanishiga yordam beradi. Bundan tashqari, oziq-ovqat bilan aloqada bo'ladigan sopol idishlarda xavfsiz sir va bo'yoqlardan foydalanish zarur. Kulolchilik mahsulotlarini zamonaviy bozor talablariga moslashtirish ham sohaning rivojlanishiga xizmat qiladi. Xaridorlar ko'pincha sifatli, qulay va o'ziga xos dizaynga ega mahsulotlarga qiziqadilar. Milliy naqshlar bilan bezatilgan zamonaviy buyumlar ichki bozorda ham, turizm sohasida ham talabga ega bo'lishi mumkin.

4. Kulolchilik san'atini rivojlantirish muammolari va istiqbollari O'zbek kulolchilik san'atini rivojlantirishda yosh avlodni hunarga jalb etish, tajribali ustalarning bilimlarini saqlash va mahsulotlar sifatini oshirish muhim vazifalardan hisoblanadi. Ayrim hollarda zamonaviy jihozlarning yetishmasligi, xomashyo bilan bog'liq qiyinchiliklar va mahsulotlarni keng targ'ib qilish imkoniyatlarining cheklanganligi hunarmandlar faoliyatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ushbu muammolarni hal etishda ta'lim muassasalari, hunarmandlar va dizaynerlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish lozim. Mahorat darslari, ko'rgazmalar, amaliy mashg'ulotlar va ijodiy tanlovlar yoshlarning kulolchilikka bo'lgan qiziqishini oshiradi. O'quvchilarning tajribali ustaxonalar bilan hamkorlikda ishlashi esa kasbiy bilim va amaliy ko'nikmalarni mustahkamlaydi. Kulolchilik mahsulotlarini internet orqali targ'ib qilish ham samarali yo'nalishlardan biridir. Elektron kataloglar, videolar va virtual ko'rgazmalar yordamida buyumlarning yaratilish jarayonini namoyish etish mumkin. Xalqaro ko'rgazmalarda ishtirok etish esa o'zbek kulolchilik maktablarini kengroq tanitishga xizmat qiladi. Kelajakda milliy kulolchilikni rivojlantirish uchun an'anaviy bilimlarni zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish, yosh hunarmandlarni qo'llab-quvvatlash va mahsulotlarning badiiy sifatiga e'tibor qaratish zarur. Bunday yondashuv orqali milliy merosni saqlash va uni yangi ijodiy shakllarda davom ettirish mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o'zbek kulolchilik san'ati xalqimizning tarixiy tajribasi, milliy qadriyatlari va badiiy tafakkurini aks ettiruvchi muhim madaniy merosdir. Rishton, G'ijduvon va boshqa hududiy kulolchilik maktablarining o'ziga xos ranglari, naqshlari va buyum shakllari milliy san'atimizning boyligini namoyon etadi. Ushbu an'analarni asrab-avaylash va yosh avlodga o'rgatish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir. Zamonaviy dizayn va texnologiyalar kulolchilikning ijodiy imkoniyatlarini kengaytirib, yangi mahsulotlar yaratishga yordam bermoqda. Biroq yangilikka intilish jarayonida milliy o'ziga xoslik va an'anaviy mahoratni saqlash alohida ahamiyatga ega. Shu sababli milliy an'analarni zamonaviy talablar bilan uyg'unlashtirish kulolchilik san'atini rivojlantirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi. Yosh hunarmandlarni

tayyorlash, ustoz-shogirdlik an’alarini davom ettirish, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va milliy mahsulotlarni keng targ‘ib qilish sohaning istiqbolini mustahkamlaydi. Demak, o‘zbek kulolchilik san’atini asrab-avaylash va ijodiy rivojlantirish orqali milliy madaniyatimizning kelajak avlodlarga yetib borishini ta’minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi. Kulolchilik va xalq amaliy san’atiga oid maqolalar. – Toshkent.
2. O‘zbek xalq amaliy bezak san’ati bo‘yicha o‘quv qo‘llanmalar va ilmiy-uslubiy adabiyotlar.
3. O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi rasmiy sayti: <https://madaniyat.uz>
4. O‘zbekiston Milliy kutubxonasi elektron katalogi: <https://natlib.uz>
5. Ziyonet ta’lim portali: <https://ziyonet.uz>
6. O‘zbekistonning rasmiy turizm portali: <https://uzbekistan.travel>
7. O‘zbek kulolchilik maktablari va xalq hunarmandchiligi bo‘yicha ilmiy maqolalar hamda elektron ma’lumotlar bazalari.